

*Моріц Флорін (м. Ерланген)*

*Олег Бажан (м. Київ),*

*Вадим Золотарьов (м. Ерланген)*

## Міжнародна конференція «Ерланген-Бровари. Історичні перспективи нових міст-побратимів»

1–2 червня 2023 року в Університеті ім. Фрідріха-Олександра в Ерлангені та Нюрнберзі (FAU) відбулася міжнародна конференція на тему: «Ерланген-Бровари. Історичні перспективи нових міст-побратимів». Науковий захід організований за ініціативи кафедри нової та новітньої історії FAU. Задум завідувачки кафедри, докторки історичних наук Юлії Обертрайс та її колег – доктора історичних наук Моріца Флоріна, наукового співробітника Вадима Золотарьова проаналізувати спорідненість і схожість історичних доль німецького та українського міст підтримали співробітники Інституту історії України та Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського Національної академії наук України. Спільна німецько-українська онлайн конференція у змішаному форматі (online та face-to-face) викликала інтерес серед експертів з урбаністики, представників сфери освіти, науки та культури. Учасників привітали мер м. Ерланген Флоріан Янік та заступник Броварського міського голови Лариса Виноградова.



Юлія Обертрайс



Моріц Флорін



Вадим Золотарьов



Флоріан Янік



Лариса Виноградова

«Бровари ранньомодерної доби» – саме під такою назвою працювала перша секція гібридної конференції. Доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України Національної академії наук України



Наталя Білоус

Наталя Білоус виголосила доповідь «Історичний розвиток міста Бровари у ранній новий час: територія, підпорядкування, населення». Опираючись на архівні документи, дослідниця стверджує, що село Бровари вірогідно було осаджене на початку 17 ст. і належало Свято-Микільському лікарняному монастирю Києво-Печерської Лаври (діяв до 1920-х років). Н. Білоус у виступі наголосила, що Бровари зі статусом міста згадуються в декреті Люблінського трибуналу 1636 р. і декреті королівського суду, виданого у Варшаві 14 березня

1643 р., у судовому спорі за розмежування земель між трьома власниками: капітулою Печерського монастиря під зверхністю митрополита Петра Могили, дружиною руського воєводи Теофілою Собеською і київським воєводою Янушем Тишкевичем. На думку істориків, Бровари виконували роль важливого транзитного пункту Київського шляхового вузла в системі зовнішніх комунікацій Речі Посполитої в східному напрямку, пізніше – Гетьманщини.

**ЕРЛАНГЕН**



**БРОВАРИ**



Провідний археограф Відділу джерелознавства нової історії України Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського Національної академії наук України Андрій Кравцов, який вивчає описово-статистичні джерела XVIII ст., у ході виступу на тему «Містечко Бровари у XVIII столітті (за Рум'янцевським описом)» зауважив, що на час проведення Рум'янцевського опису 1766 р. у містечку Бровари Київського полку Київської сотні проживало понад 800 осіб. Серед козацької верстви, яка становила половину населення, було дуже поширене винокуріння. Історик припускає, що виготовленням горілки займалося до третини всіх власників дворів, а загалом всіх винокурень, включно з непрацюючими, було у майже половині козацьких дворів. Троїцький Больницький монастир займався шинкуванням. Відтак можна говорити про «спеціалізацію» містечка Бровари на виробництві алкогольних напоїв та їх реалізації.



Андрій Кравцов

Друга секція конференції була присвячена історії Ерлангена в XVIII–XX століттях. Керівник міського архіву Ерлангена д-р Андреас Якоб виступив з доповіддю «Ерланген: місто – резиденція, сплановане у XVIII столітті». Він докладно зупинився на обставинах заснування німецького міста, яке нині входить до адміністративного округу Середня Франконія, федеральної землі Баварія. Ерланген відомий із давнини завдяки його заселенню гугенотами після Нантського едикту (1685 року). У XVII ст. Ерланген входив до князівства Байройт. Наприкінці XVII століття маркграф князівства Байройт замовив розпланування міста Ерланген із прямокутними вулицями, центральною ринковою площею, замком і парком. Він запросив гугенотів, яких вигнали з Франції, оселитися в новому місті. Планувальники Ерлангена мали амбітні зразки для наслідування, зокрема Версаль і собор Святого Петра в Римі. Хоча Ерланген і не досяг пишноти цих великих зразків, місцевий університет (у 1743 р. переміщений з Байройта) і надалі розбудовується під впливом цієї спадщини.



Співробітники кафедри нової та новітньої історії Східної Європи FAU

Хоча в ранньомодерний період між Ерлангеном і Броварами було багато відмінностей, професор Університету ім. Фрідріха-Олександра Георг Зайдерер у своєму виступі «Півне місто Ерланген. Підйом та занепад пивоварної промисловості Ерлангена з XVIII ст. по XXI ст.» детально зупинився на розвитку пивоваріння, яке виступало своєрідним каталізатором економічного розвитку як німецького, так і українського міст. Професор Зайдерер перерахував вражаючу кількість броварень, які колись існували в Ерлангені, та зауважив, що у місті виробився своєрідний ритуал вшанування пінистого напою, про що свідчить один із найбільших пивних фестивалів, так званий «Бергкірхвайх» (третє за величиною народне гуляння у Баварії), який проходить у травні або червні кожного року.



Георг Зайдерер

джен Інституту історії України НАН України Валерій Томозов розповів про представників земельної та фінансової аристократії, яка проживала у Броварах наприкінці XVIII – початку XX століть. Дослідник зазначив, що запровадження кріпацтва указом імператриці Катерини II від 1783 р. та секуляризація монастирських земель 1786 р. прискорило процес формування поміщицького землеволодіння у Броварах та навколишніх селах. До першої групи дворян, які володіли маєтками у містечку, належали представники козацької старшини. Деякі з них мали тут землі ще за Гетьманщини, а з часом значно їх збільшили, переважно за рахунок купівлі (Афендики, Будлянські), інші – придбали вже наприкінці XVIII – на початку XIX ст. чи отримали за військову службу від російського уряду (Антоненки, Бублики, Киселі). У середині XIX ст. в Броварах з'явилися родини і польської шляхти, вихідців із Правобережної України. Саме до таких належала родина Квятковських, яка володіла 13 десятинами землі у самому центрі містечка та 8 будинкам.



Валерій Томозов

Доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу історії України XIX – початку XX століття Інституту історії України Національної академії наук України Валентина Шандра представила доповідь на тему: «У тіні Києва: історія Броварів XIX – початку XX ст.».

«Не випадково для своєї доповіді вжила мовну алегорію *затінку*. До початку XIX століття Бровари були тісно поєднані з Києвом і київською землею... Історичне тяжіння Броварів до Києва пояснюється не лише перебуванням у однойменному намісництві, а й розташуванням: від Києва його відділяло 19 верств, а від повітового центру – 54 верстви. Внаслідок адміністративно-територіальних реформ його було виведено з Київського намісництва та включено до Остерського повіту Чернігівської губернії... Завдяки своїй близькості до Києва Бровари відразу отримали добре сполучення, спершу державну шосейну 13-ти верстову дорогу. Петербурзько-поштовий тракт з'єднав їх із повітовим Остром і Борисполем... Більшість жителів були православного віросповідання, духовне



**Internationale Konferenz  
HISTORISCHE PERSPEKTIVEN  
EINER NEUEN  
STÄDTEPARTNERSCHAFT**

**ERLANGEN**

**BROWARY**



**Erlangen & online  
1.-2. Juni 2023**

Website der Konferenz: [www.osteuroopa.phil.fau.de](http://www.osteuroopa.phil.fau.de)  
Anmeldung: [oeg-sekretariat@fau.de](mailto:oeg-sekretariat@fau.de)



На третій секції, присвяченій історії Броварів на зламі XIX–XX сторіч, було заслухано 2 доповіді. Доктор історичних наук, завідувач сектором генеалогічних і геральдичних дослі-

життя яких пов'язувалося з двома церквами Петро-Павлівською і Свято-Троїцькою» – зазначила Валентина Шандра.

У другий день роботи конференції на четвертій секції «Архіви та джерела з історії Броварів та Нюрнберга» було заслухано доповідь директора Державного архіву Київської області Соф'ї Каменевої на тему



Валентина Шандра

«Бровари 100 років тому: архівна ретроспектива». Керівниця архівної установи презентувала корпус документів з історії міста Бровари, які характеризують адміністративно-територіальний поділ, склад населення, стан сільського господарства та промисловості в 1920-ті роки.



Соф'я Каменева

Директор гімназії у м. Нюрнберзі, кандидат історичних наук Вольф Гергерт дещо відхилився від основної теми конференції, представивши результати своїх архівних досліджень, які стосуються шкільної системи міста Нюрнберга («Як дослідити школу диктатури? Місцеві джерела з історії націонал-соціалізму на прикладі Нюрнберга»). Можна припустити, що більшість його висновків справедливі і для Ерлангена. Вольф Гергерт розповів, як школа стала інструментом індоктринації німецької молоді та її підготовки до війни. Водночас, він детально зупинився на вадах нацистської ідеології. У ході дискусії учасники конференції вказали на подібність прийомів нацистської ідеології та путінського режиму в Росії у зомбуванні учнівської молоді та спробах використати предмет історія як зброю в руках тоталітарного режиму правого та лівого спрямування.

Функціонування міст Бровари та Ерлангена в умовах тоталітарних режимів була присвячена п'ята секція конференції. Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії державного терору радянської епохи Інституту історії України Національної академії наук України Олег Бажан виступив із доповіддю «Документи радянських спецслужб як джерело у вивченні історії Броварського краю». Дослідник детально зупинився на аналізі

секретного відомчого документу – «Паспорту-характеристиці Броварського району Київської області». За словами історика у чекістському «досьє» містилася інформація про: територію району; число сілрад; кількість посівної площі; відсоток колективних господарств; загальну кількість міського та сільського населення району та розподіл за соціальними категоріями; кількість навчальних закладів. В економічному блоці «досьє» подано перелік підприємств, які розташовані на території району, зазначено характер виробництва, вказано число робітників та службовців у кожній виробничій установі та кількість колгоспників у регіоні. Так як зазначена інформація була адресована оперативному складу радянських спецслужб, то в паспорті-характеристиці уміщено рубрику «Особливості району», в якій розповідається про рельєф місцевості, наявність чи відсутність телефонного зв'язку з сілрадами, наближеність населених пунктів до залізниці, розташування військових оборонних об'єктів, видобуток корисних копалин тощо. Окрім економічної характеристики регіону чекістське досьє містить цікаву інформацію про



Олег Бажан

«політичний стан» Броварського району. У «Паспорту-характеристиці» за 1954 рік подається так званий перелік «бандитських» сіл Зазим'я, Бервиця та Мокрець Броварського району, в яких у період Української революції 1917–1921 року діяли антирадянські збройні формування.

Крістоф Майер представив результати дослідження «Збройний проєкт «Доггер» – будівництво підземного заводу та концентраційного табору Герсбрук 1944–1945 рр.». Дослідник зазначив, що у розбудові військової інфраструктури у місті Герсбрук (неподалік Нюрнберга) брали участь військовополонені з числа українців.

Тему примусової праці у III Райху підхопила кандидат історичних наук, DAAD-стипендіат, запрошений науковий співробітник кафедри нової та новітньої історії Східної Європи FAU Марія Пархоменко. Саме з її доповіді «Українські примусові працівники у Ерлангені» розпочалася робота шостої секції «Табори та примусова праця в Броварах та Ерлангені, 1941–1945 рр.». М. Пархоменко на основі широкого кола архівних джерел розкрила причини деформації

локальної пам'яті про українських примусових робітників у німецькому регіоні Франконія. Історикиня стверджує, що найчисленнішою та найбільш дискримінованою групою серед оstarбайтерів були українці, які прибули до Ерлангена з Української РСР. Аналіз архівних документів показує, що переважну більшість робітників, депортованих із СРСР до Ерлангена, становили переважно молоді жінки з України. У першій половині 1940-х років муніципальна



Марія Пархоменко

адміністрація Ерлангена добре знала про це. Однак у післявоєнний період українські примусові робітники поступово зникли з міської пам'яті Ерлангена. Під час складання поіменних списків примусових робітників у другій половині 1940-х років певна частина українців були записані як росіяни.

Старша наукова співробітниця Інституту історії України Національної академії наук України Тетяна Пастушенко виступила із доповіддю «Табір у Броварах: від радянської трудової колонії до нацистського виправно-трудоного табору». Історикиня розповіла про історію нацистського табору, організованого на території колишньої трудової колонії НКВС № 5 для неповнолітніх. Восени 1941 року у Броварах був організований пересильний табір для полонених червоноармійців. Військовополонені перебували у Броварах до весни 1942 року. Потім тут діяв виправно-трудогий табір при гебіткомісаріаті «Бориспіль», основними в'язнями якого були місцеві жителі, які ухилилися від трудової повинності, або учасники спротиву. У 1943 році



Тетяна Пастушенко

до Броварів звозили жителів навколишніх сіл, домівок яких були спалені під час антипартизанських акцій. Довгий час історія табору замовчувалася у радянських підручниках та краєзнавчих путівниках. Лише у 2011 році спорудили на місці табору пам'ятний хрест.

Підсумовуючи роботу, учасники конференції відзначили спільне та відмінне між містами Ерланген та Бровари. Схожими є міські традиції пивоваріння. Крім того, університетське місто Ерланген та містечко Бровари часто перебували в тіні більшого сусіда: у випадку Ерлангена це був Нюрнберг, у випадку Броварів – українська столиця Київ. У часи Другої світової війни Бровари та Ерланген відчули на собі наслідки переміщення та вимушеної міграції. Мешканці Броварів прибули до Ерлангена під час Другої світової війни як примусові робітники, а під час широкомасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 році вже в статусі біженців. У момент проведення конференції 1–2 червня 2023 року Ерланген святкував «Бергкірхвей» за чудової погоди, місто Бровари та сусідній Київ зазнавали ракетних обстрілів із боку російської армії. Інтернет-спілкування між Ерлангеном та Броварами став бажаним відво-лікаючим фактором від жахиття війни, розв'язаної путінським режимом проти України. Попри екстремальну ситуацію міста-побратими продовжують зміцнювати дружні зв'язки, співпрацю для досягнення перемоги України над російським агресором та встановлення миру у Європі.